

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

31-ste JAARGANG, NUMMER 9/10, SEPTEMBER/OKTOBER 1995

ISSN 1381-5199

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redactie en administratie:
Schouw 48-11
8232 BD Lelystad
Postgiro 30 76 95

“CONSERVATIEF, MAAR MET EEN MENSELIJK GEZICHT”

OP MAANDAG 2 oktober begon in de Britse badplaats Brighton het jaarlijkse congres van de Labourparty. Dezelfde avond zond de BBC het programma ‘Wachten op Labour’ uit, een programma, dat beoogde aan de hand van een reeks interviews enig zicht te krijgen op Labour’s kansen bij de komende algemene verkiezingen. Wordt de vorig jaar gekozen leider Tony Blair de nieuwe premier van Groot-Brittannië? En wat heeft de kiezer te verwachten wanneer na een lange periode van oppositie voeren Labour kan gaan regeren?

Zowat drie kwartier lang werden gesprekken gevoerd, zowel met vooraanstaande partijleden als met mannen en vrouwen uit de achterban. Wat Labour’s kansen zijn viel daaruit met geen mogelijkheid af te leiden. Waarop wel een helder licht werd geworpen was het wezenlijk karakter van de Labourparty. En heel duidelijk bleek, dat praktisch alle ondervraagden die tot de arbeidersklasse behoorden omtrent dat karakter weinig of geen illusies hadden. Wat zij te zeggen hadden loog er niet om.

“De partij”, zo zei er een, “heeft niet het minste oog voor de noden en wensen van de arbeiders, zij houdt zich alleen maar bezig met de vraag, hoe zij voldoende, dat wil zeggen méér stemmen kan verwerven. Méér stemmen dan enkel die van de arbeiders. Stemmen van de middenklasse derhalve.” Een ander constateerde: “Als Blair minister-president wordt, zal hij in geen geval de minister-president van de arbeiders worden genoemd.”

Blair zelf liet, mede met het oog op de kiezers, geen gelegenheid ongebruikt om dat nog eens nadrukkelijk te bevestigen. “Als ik de premier wordt”, sprak hij - en het leek wel of hij Wim Kok citeerde - “dan zal ik niet de premier van Labour, maar de premier van alle Britten zijn.”

“Labour”, zo sprak een arbeidersvrouw, “komt niet voor de armen en bezitlozen op, maar lonkt naar de bezitters. Dat is wat Blair ‘de nieuwe Labourparty’ noemt.”

“Wat hebt u daarop te zeggen?”, werd Blair gevraagd. “De mensen die zo spreken vergeten”, zei hij, “dat ik regeren moet om wat voor de achtergestelden te kunnen doen.”

“Er is nogal wat kritiek op de huidige partijkoers”, zei een interviewer. “De grote meerderheid is het met die koers volledig eens”, zei Blair, die blijkbaar de meerderheid in een congreszaal voor een meerderheid van de achterban hield.

Wat tijdens de uitzending in vele toonaarden te beluisteren viel kwam telkens op ongeveer hetzelfde neer:

“Labour schuift hoe langer hoe meer naar rechts! . . .”

“Het economisch program van Labour onderscheidt zich nauwelijks of in het geheel niet van het economisch program van de Tories . . .”

“De Labourparty onderscheidt zich van de Conservatieve Partij alleen maar door een wat menselijker gezicht”

“Als de Labourpartij aan de regering komt zal blijken, dat zij de kapitalistische belangen dient . . . !”

Een van Blair's opposanten in de partij, Austin Mitchell, heeft verklaard: “de partij is nu echt de S.D.P. geworden”, dat wil zeggen ze verschilt in niets meer van de partij, die zich een aantal jaren geleden rechts van Labour afsplitste. Wat hij constateert is niets anders dan een tendens, die men niet alleen in Groot-Brittannië maar ook in andere landen duidelijk waar kan nemen, wanneer men let op de ontwikkeling van de sociaal-democratie.

De strategie van Blair en ‘de modernisering van de partij’, als men het zo wil noemen, heeft ertoe geleid, dat het aantal partijleden sinds hij voorzitter is geworden met bijna de helft gestegen is. Wat daar niet bij wordt gezegd is uiteraard dat die nieuwe partijleden voor een zeer groot deel uit de Britse middenklasse komen. In de congres-hal van Brighton heeft een van de leden schamper gezegd: “de partij praat de Zuid-Engelse middenklasse naar de mond en laat de oude aanhang in de kou staan”.

In de dagen, die aan het partijcongres in Brighton vooraf gingen heeft Blair verklaard, dat de kritiek die sommige partijgenoten hebben laten horen “alleen maar komt van mensen, die verlangen naar het Labour van weleer.” Een arbeidersvrouw zei tegen een van haar interviewers: “ik herken mijn partij niet meer.” Blair vergist zich en de arbeidersvrouw, die wij hier aan het woord lieten, vergist zich eveneens. In een vorig nummer van Daad & Gedachte hebben wij er al op gewezen, dat Labour niet wezenlijk verandert, maar dat wat er verdwijnt niet meer is dan de schijn. Dat is het, wat politieke waarnemers tot de conclusie brengt, dat Labour thans “een moderne volkspartij” is.

De ontwikkeling die Labour doormaakt en die zich op het congres in Brighton duidelijk manifesteert, is een ontwikkeling die heel duidelijk bepaald wordt door wat er zich voltrekt in de samenleving. Dat verklaart, waarom de opposanten van Blair geen voet aan de grond krijgen en waarom de ‘nieuwe politiek’ van Blair zich onweerstaanbaar doorzet.

Tegenover een Nederlandse tv-verslaggever heeft Tony Benn, die behoort tot wat men de ‘linkervleugel’ van Labour pleegt te noemen, opgemerkt, dat de partij niet veranderd is. “Nieuw Labour”, zo zei hij, “bestaat niet.” Benn bedoelde te zeggen, dat wat nu “Nieuw Labour” wordt genoemd, in feite ‘oud Labour’ is. Wij zijn het met Benn's woorden eens, maar wij zijn het niet eens met wat hij bedoelt. Ook wij zijn van mening, dat er tussen ‘oud’ Labour en ‘nieuw’ Labour praktisch geen verschil bestaat. Maar als Benn meent dat ‘nieuw Labour’ in feite ‘oud Labour’ is, dan menen wij, dat ‘oud Labour’ in feite al ‘nieuw Labour’ was, op soortgelijke wijze als de Nederlandse SDAP van vóór de oorlog in feite weinig of in niet verschild van dat wat tegenwoordig de PvdA heet.

Neil Kinnock, een van Blairs voorgangers, verklaarde, nadat hij de speech gehoord had die Blair op de laatste dag van het partijcongres hield, dat Blair niet sprak tot de partij en haar achterban, maar tot de natie. Zo was het ook. Met die speech bewees

Blair, dat het hem ernst was met zijn streven om als premier niet de vertegenwoordiger van een bepaalde klasse te schijnen, maar duidelijk te laten blijken, dat hij 'heel Groot-Brittannië' wilde vertegenwoordigen.

Het parlamentslid mevrouw Armstrong noemde Tony Blair "de Britse leider voor de 21ste eeuw". Men kan dat zo vertalen, dat Blair typisch de man is, die Engeland, dat wil zeggen de Britse heersende klasse, nodig heeft in de huidige periode van de maatschappelijke ontwikkeling. Anders gezegd: Tony Blair heeft beter dan de vertegenwoordigers en woordvoerders van de Conservatieve partij, oog voor wat het moderne kapitalisme vraagt.

De Londense correspondent van *de Volkskrant* heeft o.i. terecht opgemerkt, dat de verschillen tussen de regerende Conservatieve partij en Labour uiterst gering zijn geworden. Hij constateerde bovendien, dat de verhouding van de Labourpartij met het Britse dagblad *The Guardian*, die altijd vriendschappelijk was, inmiddels verstoord is en dat diverse pro-Conservatieve bladen, zoals de *Daily Mail*, de *Mail on Sunday* en de *Evening Standard*, thans sympathie voor Labour tonen. Dit alles zijn de symptomen van de zojuist geschetste ontwikkeling.

Wie er op let zal niet verbaasd zijn, dat PvdA-voorzitter Felix Rottenberg in hetzelfde NCRV-programma waarin opponent Tony Benn zijn zegje kon doen, voor partijleider Tony Blair niets dan lovende woorden had. Daarmee gaf hij te kennen, zonder het met zoveel woorden te zeggen, dat de door hem zelf ter hand genomen 'reorganisatie' van de PvdA in *wezen* overeenstemt met de koers die Blair heeft ingeslagen. Bij beide partijen (Labour en de PvdA) is het verschil met vroeger slechts het ontbreken van de 'socialistische' schijn.

"Weg met oude strijdlieden!" heeft Rottenberg ooit uitgeroepen. Zoiets heeft Blair (nog) niet gezegd. Op de laatste dag van het Labour-congres in Brighton zong hij, samen met al de, inmiddels uit hun stoelen opgestane aanwezigen, het lied van "De Rode Vlag" die als men Blair geloven wilde, straks boven Engeland zou gaan waaien. De vlag waarvan daarin sprake is, dekt allerm minst een socialistische lading.

- o -

OVER EEN TENTOONSTELLING

EN OVER EEN BOEK

TOT EN MET 26 november wordt in De Nieuwe Kerk aan de Dam in Amsterdam de tentoonstelling *De Rode Droom* gehouden. Zij beoogt een beeld te geven van de Nederlandse sociaal-democratie in de achter ons liggende eeuw. Zij verhaalt, aldus een van de bij de opzet nauw betrokkenen, "van een ideologische, politieke en maatschappelijke beweging die stond en staat voor sociale rechtvaardigheid en emancipatie." Een rondgang door de expositieruimte leert, dat zij daarvan inderdaad verhaalt, althans wil verhalen, maar op een wijze waarbij wel enige kanttekeningen moeten worden gemaakt.

Wat beslist niet ontkend kan worden is dit, dat de tentoonstelling met buitengewoon grote zorg is samengesteld: zorg voor een aantrekkelijke opstelling, voor duidelijk leesbare teksten bij de getoonde voorwerpen, documenten, affiches en foto's. Wat o.i. evenmin ontkend kan worden: wat er getoond wordt zijn momentopnamen die ongetwijfeld bij een aantal bezoekers herinneringen zullen oproepen, maar die bij elkaar allesbehalve een beeld geven van de Nederlandse sociaal-democratie. Voor zover de

bezoeker enigszins een 'beeld' krijgt, is dat het beeld dat de sociaal-democratie heeft van zichzelf. En zelfs dát beeld is nog verre van volledig.

Wie met de geschiedenis van de Nederlandse sociaal-democratie ook maar enigermate vertrouwd is, merkt terstond wat er niet allemaal ontbreekt dan wel - om het zacht uit te drukken - uitermate stiefmoederlijk wordt behandeld. Om slechts enkele voorbeelden te noemen: omtrent de richtingenstrijd en de interne tegenstellingen in de eerste tien jaar van de SDAP verneemt de bezoeker in feite niet meer dan *dat* er in 1909 een scheuring plaats vond. Aan het eerste, 'woelige' kwartaal van 1903 waarin de (eerste) spoorwegstaking plaats had, herinnert alleen de bekende prent van Albert Hahn die betrekking heeft op de 'worgwetten' van het ministerie Kuyper; diens minstens zo bekende prent, voorzien van de tekst "*Heel het raderwerk staat stil . . .*" ontbreekt. Aan de Twentse textielstaking van 1902 herinnert een prent van Antoon Derkinderen die, samen met ander werk, verkocht werd om steungeld te verwerven. Wie weten wil wat destijds de houding van de textielvakbonden geweest is, wordt niets wijzer. Van de zee-liedenstaking van 1911 vindt men geen spoor.

Eén van de samenstellers van de expositie, prof. dr. W.H. Vroom, wees in zijn voor een aantal genodigden gehouden toespraak, op een groot door Theo van Hoytema geschilderd spandoek, dat hoog in De Nieuwe Kerk is opgehangen. Er is een grote haan op afgebeeld die 'victorie' kraait en daaronder prijkt een dichtregel van Herman Gorter: "Hoort, het socialisme komt". Maar als er één ding is dat deze tentoonstelling leert, dan is het wel, dat de sociaal-democratie met socialisme niets te maken heeft en dat de 'emancipatie' waar zij voor streed de politieke emancipatie van de arbeidersklasse was, *niet* de bevrijding van loonarbeid en kapitalisme. Dat heeft al vrij spoedig ook Herman Gorter ingezien. Dat echter blijft de bezoeker van de tentoonstelling verborgen. Een enkele tekening van Gorter toont hem als spreker op een congres van de SDAP in 1907. Dat is alles.

Dat de sociaal-democratie een 'politieke beweging' was en is, zoals werd opgemerkt, blijkt uit al het tentoongestelde en de daarbij gevoegde verklarende teksten duidelijk. In het beeld dat men krijgt schitteren haar *politieke wapenfeiten*; de klassenstrijd *schittert door afwezigheid*, ook al komt men het woord hier en daar terloops in gedrukt materiaal of in verklarende teksten tegen.

Het beeld dat de tentoonstelling geeft, zo merkten wij hierboven op, is het beeld dat de sociaal-democratie heeft *van zichzelf*. De reeds genoemde prof. Vroom, erkende dat in zijn toespraak. Het is met andere woorden een *subjectief* beeld, dat niets onthult omtrent haar wezenlijke historische betekenis.

Anders is het gesteld met het *b o e k* dat ter gelegenheid van de tentoonstelling is verschenen en dat eveneens *De Rode Droom* heet. Weliswaar bestaat het voor ongeveer eenderde deel uit een 'beeldverhaal', dat wil zeggen uit niets anders dan foto's en tekeningen die men ook op de expositie aantreft en die welbeschouwd samen nog volstrekt geen verhaal vorm, maar daaraan gaat een tekst vooraf. Wie die tekst, geschreven door Piet de Rooy, aandachtig leest, treft daarin allerlei elementen die soms aanzienlijk afwijken van het subjectieve 'zelfbeeld' van de sociaal-democratie dat men in het Amsterdamse kerkgebouw aantreft.

Op het door Piet de Rooy geschreven essay zullen wij in een der volgende nummers van *Daad en Gedachte* uitvoeriger terugkomen. Hier willen wij volstaan met enkele citaten die naar onze mening verhelderen, waarom er met recht van een rode *d r o o m*, kan worden gesproken en die tot geen andere conclusie leiden, dan dat de dromers burgerlijke hervormers waren.

Al direct in het begin van dit opstel verhaalt de schrijver van de ervaringen van een SDAP-er, die in november 1919 een feest van de Algemene Nederlandse Diamantbewerkers Bond (ANDB) bijwoonde en daar zag hoe het bestuur gecompimenteerd werd door regenten en geschenken kreeg aangeboden door vertegenwoordigers van het kapitaal. Van meer betekenis nog zijn andere passages.

Op blz. 13 en 14 schrijft De Rooy, dat de bekende vrijzinnig-democratische econoom en politicus Treub behalve op verschillen ook op overeenkomsten van liberalen en sociaal-democraten wees en dat volgens Treub hetgeen onder socialisme werd verstaan niet hetzelfde was als het bevorderen van arbeidersbelangen. De Rooy voegt hieraan, dat Treub gelijk zou krijgen.

Ruim een bladzijde verder constateert De Rooy, dat “de trots der sociaal-democraten, hun gemeentepolitiek, tot op zeer grote hoogte slechts het in praktijk brengen dan wel het afronden [was] van wat de progressief-liberalen nuttig en nodig hadden gevonden en voor een deel al hadden uitgevoerd”.

Weer even verder heeft De Rooy het over “overeenkomsten tussen de vooruitstrevende liberalen en de sociaal-democraten [. . .] op essentiële punten . . .” Op weer een andere plaats herinnert hij eraan dat Troelstra “nooit - althans niet vaak - vergeten zou dat sociaal-democraten, toch eigenlijk in wezen van de liberalen afstammen . . .”

Het behoeft geen betoog, dat op grond van bovenstaande citaten niet zonder meer kan worden gezegd, dat De Rooy eender als wij, de sociaal-democratie voor een naar de burgerlijke emancipatie van de arbeidersklasse strevende, op niet meer dan hervorming van het kapitalisme aansturende beweging houdt. Maar hij komt af en toe dicht bij die zienswijze en hij levert er ontegenzeggelijk argumenten voor. In ieder geval bevat zijn essay stof te over tot nadenken over karakter en wezen van SDAP en PvdA. Dat in tegenstelling tot de tentoonstelling, die voor het nadenken daarover een levensgroot beletsel vormt.

In een “Honderd jaar sociaal-democratie” getiteld *Besluit* zegt De Rooy onder meer, dat de SDAP “in samenstelling - zeker wat betreft het kader en de topfuncties - in belangrijke mate georiënteerd [was] op de middenklasse”. Geheel aan het slot komt De Rooy nog weer terug op wat hij in de aanhef van zijn essay over de verhouding van de sociaal-democraten tot de liberalen heeft geschreven. Met de liberalen, zegt hij, hebben eerstgenoemden “een bijzondere verhouding”. En daarop laat hij dan volgen: “In de jaren zeventig onderhielden ze hun contacten nog wat stiekem in hotel Des Indes in Den Haag, maar sinds 1994 is er dan een ‘paars’ kabinet . . . Wellicht breekt nu een periode aan dat beide [sociaal-democratie en liberalisme] zich opnieuw aan elkaar scherpen . . .”

Uit deze slotwoorden volgt, dat De Rooy de ontwikkeling van de sociaal-democratie beschouwt als een proces dat door haar streven naar politieke hervorming is bepaald. Dat hij haar geen ogenblik een revolutionair streven naar omwenteling toeschrijft blijkt ook die passage waarin hij zich kort bezighoudt met de novemberdagen van 1918. Over de zogenaamde ‘revolutie die niet doorging’ zegt hij, dat niet alleen de bourgeoisie, maar eigenlijk ook Troelstra niets van een revolutie wilde weten: “De hele affaire kwam er vooral op neer dat hij de regering vroeg vrijwillig de macht aan de sociaal-democraten over te dragen. En toen de regering dat niet deed was het ook meteen over.”

De macht overdragen *aan de sociaal-democraten*. Dat is heel wat anders dan een machtsverovering door de arbeiders. De visie van Troelstra is in de tekst van De Rooy kernachtig weergegeven. In de tentoonstelling, waar Troelstra de grote ‘leider’ en

'held' lijkt, wordt een indruk gewekt die weinig strookt met het oordeel van De Rooy, noch strookt met de werkelijkheid. Er is een duidelijk verschil tussen de tentoonstelling en het begeleidende boek.

Beide hebben echter gemeen, dat de arbeiders er geen rol in spelen.

- o -

NOGMAALS DE ACTIE BIJ VOLKSWAGEN

In het vorige nummer van Daad & Gedachte besteedden we aandacht aan de stakingen bij Volkswagen. Eind augustus, zo meldden we daar, kwamen de directie en de vakbond IG Metall al wat dichterbij elkaar. Tien dagen later bereikten het bedrijf en de bond overeenstemming over een nieuwe tweejarige cao. Daarmee kwam een einde aan een arbeidsconflict dat vijf weken duurde. In die periode legden de arbeiders het werk een aantal malen neer. De dreiging van een langere staking heeft de directie weten af te wenden.

Wij voorzagen eind augustus reeds, dat het uit zou draaien op een compromis. Wel te verstaan: een compromis tussen de VW-directie en de vakbond IG Metall. Dat de arbeiders nou niet direct met dat compromis ingenomen waren, bleek in Hannover. Na het totstandkomen ervan werden in de VW-fabriek aldaar de lopende banden stopgezet en de arbeiders maakten een eind aan een zitting van de bedrijfsraad.

Wat de vakbond wist te bereiken - en wat uiteraard als 'een succes' werd gepresenteerd - was een loonsverhoging van 4% met ingang van 1 januari a.s. Tot het eind van dit jaar ontvangen de arbeiders een maandelijks extra uitkering. Maar deze loonsverhoging was de prijs die de directie wenste te betalen om te bereiken dat de bond tegemoet zou komen aan een aantal wensen van de bedrijfsleiding. Er werd vier procent loonsverhoging gegeven, maar... daar stond tegenover, dat als gevolg van een reeks andere besluiten de werkdruk zal toenemen, en wel dermate dat de kosten van de loonsverhoging voor het bedrijf worden gecompenseerd ¹.

De zaterdag werd geen gewone werkdag, maar flexibele arbeidstijden voor die dag zijn niet onmogelijk. De maximale duur van een werkweek kan 38,8 uur bedragen, maar de gemiddelde werkweek bleef 28,8 uur. De werkdag duurt niet langer dan 8 uur, het vakantiegeld wordt verhoogd tot DM 1.600,- en de kerstgratificatie met hoogstens DM 105,-, wat betekent dat deze gratificatie maximaal DM 200,- zal bedragen. Bovendien wordt de werkgelegenheid door VW volledig gegarandeerd.

Wat voor het bedrijf het belangrijkste is: de flexibele arbeidstijden, waartegen zoveel verzet rees, zijn door de directie uit het vuur gesleept. Het gevolg is natuurlijk, dat niet slechts de IG Metall, maar ook Volkswagen van een succes sprak.

Juist vanwege de flexibilisering van de arbeidstijd werd in Hannover tegen het compromis geprotesteerd. De praktijk daarvan komt voor Hannover neer op een vrij aanzienlijke loonsverlaging van ca. 13 procent, alsmede een slechtere regeling voor de pauzes.

Toen de ochtendploeg kennis kreeg van het resultaat der onderhandelingen werden de 'vertrouwenslieden' [de gedelegeerden] van de bond met verwijten overstelpt door personeelsleden die het werk hadden neergelegd. Omdat deze 'vertrouwenslieden' zelf

1) Wij ontleen de feiten aan de publicaties van de Duitse Wildcat-groep.

niet bijster enthousiast waren over wat er uit de bus gekomen was, verwezen zij hun mede-arbeiders naar de aan de gang zijnde vergadering van de bedrijfsraad. Een paar honderd woedende arbeiders bestormden de vergaderruimte. Er ontstond zo'n groot tumult, dat de voorzitter zich niet meer verstaanbaar kon maken.

Toen later de driehonderd 'vertrouwenslieden' over het tussen de IG Metall en VW gesloten akkoord hun stem moesten uitbrengen, waren er drie onthoudingen. De rest stemde tegen. De vakbond noemde die uitslag in Hannover "een uitzonderingsgeval".

Er verstreken nog ongeveer anderhalf uur eer het werk in fabriek te Hannover werd hervat. Tot een staking kwam het niet. Om verdere onrust te voorkomen werd een reeds vastgestelde personeelsbijeenkomst uitgesteld en werd bovendien niet met alle werknemers tegelijk vergaderd maar ploeg voor ploeg. Wat nog nooit eerder gebeurd was: bij de aanvang van elke bijeenkomst werden de deelnemers door veiligheidsbeambten gecontroleerd. Men wilde voorkomen dat zij 'gewapend' zouden blijken met (rotte) eieren, tomaten of andere voorwerpen die naar het hoofd van de aanwezige vakbondsbestuurders zouden kunnen worden gegooid. Veel arbeiders deelden mee, dat zij als lid van de bond bedankten.

- o -

DE ROL VAN DE VAKBEWEGING WORDT STEEDS GERINGER

"Arbeidskracht", zo schreef onlangs A.F. van Zweeden, de voormalig sociaal-economisch redacteur en commentator van *NRC/Handelsblad* ¹ "wordt weer gereduceerd tot een waar . . ." Dit "weer" is natuurlijk merkwaardig, want de arbeidskracht heeft nooit opgehouden in het kapitalisme een waar te zijn. Maar voor het overige valt hier natuurlijk weinig tegen in te brengen.

"Het kapitalisme", aldus de schrijver van het dagbladartikel, "gaat aan het eind van de twintigste eeuw voldoen aan het beeld, dat Karl Marx in de 19e eeuw al voor zich zag: het neemt de hele wereld in bezit ter exploitatie van alle bronnen, waaruit winst is te halen. Het kapitalisme is, bij alle veranderingen door de eeuwen heen, toch zichzelf gebleven". Wij hebben nooit anders beweerd, maar vinden het opmerkelijk, dat dit thans van andere zijde wordt erkend. Niettemin, en dat constateert ook Van Zweeden, is dat "zichzelf gebleven kapitalisme" wel onderhevig aan veranderingen. Van het hedendaagse kapitalisme zegt Van Zweeden, dat er "geen andere normen [. . .] gelden dan de eisen, die de kapitaalsaccumulatie stelt."

De veranderingen, welke hij in zijn beschouwing signaleert, hebben vooral betrekking op het optreden van de vakbeweging. Hij schrijft: "met geschriften als 'fijn is anders' stelde de toenmalige industriebond NVV maatschappijhervorming aan de orde. Onder leiding van Arie Groeneveld, de charismatische voorzitter, organiseerde de bond de ene staking na de andere afgewisseld door bedrijfsbezettingen. [. . .] Ook het Nederlands Katholiek Vakverbond (NKV) ontdekte in het kapitalisme de grote klassevijand. Voorzitter Mertens trok ten strijde tegen de 200, die in ons land de economische macht in handen zouden hebben".

Dat Arie Groeneveld de ene staking na de andere zou hebben georganiseerd, is een mis-verstand van Van Zweeden. Hij heeft ze niet georganiseerd, hij heeft er alleen

1) NRC/Handelsblad van 30 september 1995.

maar mee bedreigd. De enkele keer, dat de industriebond NVV opriep tot een bedrijfs-bezetting, was het er een, die 'barricaden-Arie' van tevoren had aangekondigd en die dan ook door de president van de Amsterdamse rechtbank al verbood nog voor ze was begonnen. En wat de 'ontdekking' van Mertens betreft, die werd verwoord zonder dat er enige consequentie aan was verbonden.

Afgezien daarvan heeft Van Zweeden groot gelijk, dat met de verdere ontwikkeling van het kapitalisme de werkelijke betekenis van de vakbeweging veel duidelijker is geworden en daarmee de positie van de vakbeweging onder druk is komen te staan. "In de nieuwe constellatie van maatschappelijke en economische krachten speelt de vakbeweging nauwelijks nog een rol van betekenis", schrijft Van Zweeden. "Voorzover zij vroeger haar invloed kon laten gelden ontleende zij die voornamelijk aan haar positie in de overlegeconomie." Wat Van Zweeden hier betitelt "de overlegeconomie" is niets anders dan de functie van de vakbeweging als verkoopster van de arbeidskracht, dat wil zeggen de rol die zij aan de onderhandelingstafel speelt. Van de bewering, dat zij dit alleen maar vroeger zou doen en nu niet meer, klopt weinig.

In zijn uitvoerig artikel beschrijft Van Zweeden diverse voor de huidige ontwikkeling van het kapitalisme typische verschijnselen, zoals daar zijn: de verplaatsing van produktie van bedrijven naar landen met goedkopere arbeid met als gevolg de vernietiging van tienduizenden arbeidsplaatsen. Hij ziet ook "de matige groei van de werkgelegenheid [. . .] in een opgaande conjunctuur, waarin de winsten spectaculair stijgen." Tenslotte is het Van Zweeden niet ontgaan, dat de koopkracht [. . .] weinig toeneemt. De auteur van *Das Kapital* zou van dit soort uiteenzettingen, denken wij, met genoegen hebben kennis genomen, al zou hij waarschijnlijk met diverse formuleringen niet hebben ingestemd.

- o -

TOENEMEND GEWELD OP DE AMERIKAANSE WERKVLOER

In april j.l. is in Daad & Gedachte aandacht besteed aan het toenemend geweld in Amerikaanse bedrijven. De toenemende werkdruk en de frustraties, die daaruit zijn voortgevloeid, hebben ertoe geleid, dat arbeiders voor hun verzet tegen voor hen nadelige maatregelen vaak geen andere oplossing weten dan het hanteren van de wapens.

Destijds vermeldden wij, dat in de Verenigde Staten iedere maand op z'n minst drie managers door hun werknemers worden vermoord en dat dit neerkomt op een toename van dergelijke gevallen met 100 procent in drie jaar tijd. Inmiddels uit de Verenigde Staten ontvangen gegevens laten er geen twijfel over, dat het aantal gevallen nog voortdurend toeneemt. Wat de voorbeelden leren is ook, dat de gevallen van geweld soms heel verschillende achtergronden hebben. Bovendien zijn bij dit geweld niet alleen de managers slachtoffer, maar is er ook sprake van, dat door de toegenomen werkdruk wanhopige arbeiders de dood vinden.

In elk geval, zo vernemen we, hebben al deze gevallen steeds een sociale achtergrond en het is niet zo, dat er sprake is van wanhoopsdaden, die alleen maar uit puur individuele omstandigheden te verklaren zouden zijn. In het uit de VS toegezonden materiaal wordt er nogmaals nadrukkelijk op gewezen, dat al dit geweld direct of indirect verklaard kan worden uit toegenomen stress als gevolg van nieuwe produktietechnieken.

In januari van het vorige jaar betoogde een zekere dr. Michael Mantell in het tijd-

schrift *The New Republic* "Ik verwerp volledig de opvatting, dat hier sprake is van geweld, waartoe men gedreven is door het beleid van het management." Maar dit betoog staat lijnrecht tegenover datgene, wat in hetzelfde nummer van *The New Republic* in de mond wordt gelegd van een ondervraagde werkneemster, die vertelde, dat haar werkgever vlak voor Kerstmis ten nadele van 100 van haar medearbeiders en -arbeiders zulke ingrijpende maatregelen had genomen, dat hij meteen assistentie van veiligheidsagenten had gevraagd, omdat hij bang was dat ze de volgende dag weleens met een vuurwapen zouden kunnen terugkomen.

Niet alle waarnemers dragen zo duidelijk oogkleppen als dr. Mantell. De voorzitter van een onderzoekscomité erkende: "Als arbeiders als onbruikbare artikelen worden behandeld, dan verliest elk bedrijf zijn morele autoriteit . . . Mensen raken vreselijk verontwaardigd wanneer redelijke verlangens om loonsverhoging niet worden vervuld. Wanneer er ontslagen vallen en tegelijkertijd beter betaalde stafemployees een aanzienlijke bonus krijgen".

Een andere waarnemer zei: "Er is sprake van een oorlog tussen bezitters en bezitlozen. De bezitlozen hebben niet de kracht om in opstand te komen. Het is de werkvloer, die tot slagveld is geworden".

Hierop gelet is het niet toevallig, dat zowel de posterijen als de auto-industrie te maken hebben gekregen met het hoogste percentage van dit soort gevallen van geweld. In al deze gevallen was soms wel en soms niet sprake van steun van de vakbonden.

Als voorbeeld noemt onze Amerikaanse correspondent de auto-industrie. Daar is het aantal overuren, dat in 1985 per week 5,5 bedroeg gestegen tot bijna 8 in 1994. En deze cijfers zijn gemiddelden. In sommige bedrijven bedroeg vorig jaar het aantal overuren 17 of meer. Deze toename heeft geleid tot verscheidene korte stakingen bij de autofabrieken in Michigan. Daarbij eisten de oververmoeide stakers, dat het aantal overuren zou worden verminderd, iets waartoe de bedrijfsleidingen werden genoodzaakt. De voorzitter van een plaatselijke afdeling van de vakbond United Automobile Workers in Livonia in Michigan verklaarde: "De spanning en de stress in deze bedrijfstak zijn meer dan afschuwelijk . . ." ¹.

Er is sprake van spanning en afschuwelijke stress, maar bepaald niet zonder reden. In dezelfde periode, waarop het feit betrekking heeft is bij General Motors de winst per auto toegenomen tot \$ 459.-, terwijl het aantal arbeiders verminderd werd van 329.000 tot 250.000 en zelfs een nog verdergaande vermindering van het aantal arbeidsplaatsen wordt voorzien. Bij Ford en bij Chrysler is de situatie niet anders. Bij Ford en bij Chrysler is tegelijkertijd de winst per auto gestegen met resp. \$ 945,- en \$ 1.360,-.

De vroegere landelijk voorzitter van de UAW, Irving Bluestone, verklaarde in een interview met een in Detroit verschijnende krant, dat de daden van geweld slechts individuele daden waren en dat het een vergissing zou zijn om daar een collectieve oorzaak voor aan te wijzen.

Bij de posterijen is het allemaal al niet anders. De voorzitter van de vakbond van posterijpersoneel heeft verklaard, dat tegelijk met de toename van het aantal poststukken het aantal werknemers is verminderd. Als dit allemaal al zo is bij twee van de best georganiseerde Amerikaanse bedrijven, die altijd al te boek hebben gestaan om goede arbeidsverhoudingen, dan kan men zich gemakkelijk voorstellen, hoe het er bij andere bedrijven voorstaat.

1) *New York Times* van 24 september 1994.

KOMT DE GROTE PROGRESSIEVE VOLKSPARTIJ IN ZICHT?

Aan de opstellen die gebundeld werden in het vorig jaar verschenen gedenkboek *Honderd jaar sociaal-democratie* voegde Paul Kalma, de directeur van de Wiardi Beckman Stichting, een *Nawoord* toe. Daarin karakteriseerde hij de sociaal-democratie als een hervormingsbeweging die haar taak heeft volbracht. "Om die reden", schreef hij, "kan het bestaansrecht van een afzonderlijke sociaal-democratische partij in twijfel worden getrokken. De toekomst behoort aan een hervormingspartij, die het karakter heeft van een progressieve volkspartij."

Kalma is niet de enige die een dergelijke opvatting huldigt. Voor een progressieve volkspartij is, lang voor hem, ook al door anderen gepleit. Wat men thans beluisteren kan is een veel krachtiger pleidooi en het wordt niet meer door een enkeling gehouden. Bovendien worden - niet toevallig natuurlijk - soortgelijke gedachten ook elders naar voren gebracht.

In september j.l. hebben behalve Kalma nog twee andere vooraanstaande leden van de PvdA, te weten de Amsterdamse hoogleraar J. de Beus en de publicist P. Scheffer, in *NRC/Handelsblad* betoogd, dat hun partij, D66 en Groen Links "er niet aan zullen ontkomen om samenwerking te zoeken". In bedoeld stuk hebben zij erop gewezen, dat "de afgelopen jaren een reeks politici zich bereid verklaard heeft om het bestaan van de eigen partij ter discussie te stellen". Tot de politici die zij noemden behoorden onder anderen Van Mierlo en Wijers van D66, Van Kemenade en Pronk, alsmede ook Wim Kok van de PvdA.

Uit de reacties, die op het uitgebreide artikel in *NRC/Handelsblad* volgden is - voor wie het nog niet wist - wel gebleken, dat "ter discussie stellen" niet hetzelfde is als ergens voor pleiten. Tegen het betoog van de drie PvdA-ers zijn zowel partijgenoten van hen als woordvoerders van andere partijen in het geweer gekomen. Wie kennis neemt van hun kritiek zal niet direct durven beweren, dat de komst van een grote progressieve volkspartij morgen of overmorgen al voor de deur staat. Maar hoe staat het met een wat verder verwijderde toekomst?

Fractievoorzitter Wallage heeft verklaard, dat hij de PvdA als zelfstandige partij behouden wil, er aan voorbijgaand dat Kalma en zijn beide medestanders alleen nog maar van 'samenwerking' en nog niet eens direct van 'fusie' hebben gesproken. De partijvoorzitter van D66 - kennelijk het artikel in het liberale dagblad op eendere wijze interpreterend als Wallage - noemde 'een poging tot samensmelting zonde van de energie'. Niettemin: wie zegt dat de tijd rijp is, niet alleen voor een samenwerking, maar ook voor een fusie die de (kapitalistische) progressieve volkspartij ten tonele zou voeren, slaat de plank niet ver mis.

Kalma, De Beus en Scheffer hebben terecht betoogd, dat het de maatschappelijke en politieke verschuivingen zijn die de vraag aan de orde stellen of een samenwerking als door hen voorgesteld noodzakelijk is. Politieke ideeën ontstaan niet in het luchtledige. Het zijn niet de ideeën van Rousseau of Voltaire die de stoot hebben gegeven tot de grote Franse revolutie (van 1789), maar het is de zich aandienende en voelbaar naderende omwenteling die de bron is geweest van hun ideeën. Iets dergelijks geldt voor al hetgeen er hier en elders over de noodzakelijkheid oftewel de onvermijdelijkheid van een samenwerking van progressieve partijen als eerste stap naar een grote progressieve volkspartij naar voren wordt gebracht.

Zoals wij het zien is de vorming van een dergelijke volkspartij, dat zijn wij ondanks

vele en grote verschillen met Kalma volledig met hem eens, de logische consequentie van het feit, dat de sociaal-democratie haar taak heeft volbracht. Wallage, partijvoorzitter Vrijhoef van D66 en anderen mogen protesteren en zich verzetten, met hun afwijzing van Kalma's ideeën wordt de sociale wetmatigheid niet opgeheven.

Hetzelfde kan worden gezegd van de negatieve reactie van de Britse links-liberale partij op een van Labour-leider Tony Blair afkomstig voorstel tot nauwere samenwerking. Ook in Groot-Brittannië gaat het hierbij niet om z o m a a r een voorstel, maar om het langzaam rijpen van de tijd.

Hoe meer tijd er verstrijkt, hoe duidelijker het wordt dat zowel hier te lande als in Groot-Brittannië en elders de sociaal-democratie haar taak heeft gehad, des te duidelijker ook zal het worden dat zij - om de woorden van Kalma te herhalen - geen bestaansrecht meer heeft. Inderdaad behoort daarom aan de (kapitalistische) progressieve volkspartij de toekomst om dezelfde redenen als aan de zelfstandige arbeidersstrijd de toekomst behoort. Waar deze progressieve volkspartij van morgen (of overmorgen) voor staat, dat heeft niets te maken met de zelfstandige strijd van de arbeiders voor h u n belangen. Sociale tegenstellingen zullen zichtbaar worden die grondig verschillen van de hoofdzakelijk politieke tegenstellingen van het verleden.

- o -

VEEL GEKRAKEEL OM NIETS

IN september 1993 hield de Duitse SPD haar jaarlijks congres in Wiesbaden onder leiding van haar nieuwe partijvoorzitter Rudolf Scharping, een typische vertegenwoordiger van haar rechtervleugel. Wat men 'de oude ideologische balast' noemde werd bijna geheel overboord gezet. Sindsdien werd de SPD bestuurd door een driemanschap, dat doorgaans werd aangeduid met het Russische woord 'trojka'. Het bestond derhalve uit Scharping, uit Gerhard Schröder, de minister-president van de deelstaat Nedersaksen en uit Oskar Lafontaine, de premier van Saarland. Anders dan de drie paarden, die voor de Russische 'trojka' zijn gespannen, gedroegen de drie Duitse sociaal-democraten zich allesbehalve als een goed 'span'.

Het boterde allesbehalve tussen de drie, die stuk voor stuk een gooi naar het leiderschap hadden gedaan en die alle drie, zo de komende verkiezingsuitslag daar aanleiding toe zou geven als opvolger van Kohl, de nieuwe Bondskanselier wilden worden. Bij de verkiezingen van vorig jaar oktober lukte dat niet. Maar er komen natuurlijk meer verkiezingen en naarmate die dichterbij komen neemt het gekrakeel toe.

Zowel Schröder als Lafontaine deden uitspraken die haaks stonden op de toezeggingen van Scharping en diens leiderschap en diens autoriteit werden regelmatig betwist. Het gevolg was dat de eenheid van de partij ernstig gevaar scheen te lopen. Maar in een in Bonn gehouden bijeenkomst van het driemanschap met het Presidium van de SPD scheen de strijdbijl te zijn begraven. De 'trojka' bleef verantwoordelijk voor de politieke leiding en het leiderschap van Scharping bleef onaangetast.

Volgens ingewijden werd er in Bonn een bijzonder heftig debat gevoerd. Maar toen alles achter de rug was bleek het, zoals partijgeschillen vaker het geval is, allemaal veel gekrakeel om niets. Van enige interne wijziging of verandering was geen sprake . . . maar, slechts van korte duur.

Begin september werd Gerhard Schröder afgezet als economisch woordvoerder. Ruim een week later vlogen de leidende SPD-ers elkaar opnieuw in de haren. Twee

vooraanstaande bestuursleden traden af. Over het leiderschap van Scharping werd opnieuw stevig geruzied. De permanent voortwoekerende crisis werd nog verscherpt door het aftreden van de politiek secretaris Günter Verheugen. Deze sprak van "een maandenlange personele en politieke strijd in de SPD-top". M.a.w. het opnieuw losgebroken gekrakeel duurde nog altijd voort.

De Engelse, door William Shakespeare geschreven comédie "Veel gekrakeel om niets" eindigt met muziek en dans. In de Bondsrepubliek zal de verkiezingscomédie die volgt op de zojuist in Bonn in het presidium van de SPD opgevoerde comédie wel niet met muziek en dans eindigen. Voor de Duitse arbeiders zit er in ieder geval geen muziek in de SPD, noch wanneer die aan de regering komt, noch wanneer die veroordeeld blijft tot de oppositie.

- o -

IS WIM KOK KLEURENBLIND OF IS HIJ OOSTINDISCH DOOF?

OP EEN van de eerste dagen dat in de Tweede Kamer de algemene beschouwingen over de begroting voor 1996 werden gehouden was laat op de avond de geïnteresseerde televisiekijker getuige van een vraaggesprek tussen de minister-president en de journalist Witteman. "Wat denkt u eigenlijk van het 'paarse' kabinet, zo vroeg laatstgenoemde op een gegeven moment. "U heeft het meer dan eens een 'gewoon' kabinet genoemd. Maar is het eigenlijk niet veeleer een liberaal, een 'blauw' kabinet?"

"Dat zegt u!", zei de heer Kok. "Maar daar is geen sprake van!"

"Dat zegt u!" Alsof Witteman de eerste en enige was die een dergelijke opmerking maakte; alsof niet velen voor hem iets dergelijks hadden vastgesteld. Het leek er warempel op, dat de heer Kok niet bij machte was de ware kleur van zijn kabinet te onderscheiden, alsof hij nog nooit ook maar één regel van de zwart op wit gedrukte constatering van dien aard onder ogen had gehad, dan wel ze nog nimmer had gehoord.

Het is inderdaad zo, dat er bijna geen dag voorbij gaat of men kan lezen of horen dat er aan het 'paars' van het kabinet sterk getwijfeld wordt of wel dat zij die stijf en strak volhouden dat zij deze kleur ontwaren, voor kleurenblind worden gehouden.

Bolkestein was een van de eersten die het kabinet een blauw kabinet noemde en daar zijn grote voldoening over uitsprak. Men zou Bolkestein op dat tijdstip nog voor kleurenblind hebben kunnen houden (en stellig graag willen houden), maar dat is niet langer mogelijk omdat vrijwel pal daarop al vast stond, dat hij allerminst een solopartij blies. In niet weinig kranten lieten de commentaarschrijvers iets dergelijks horen. En voor zover zij zich van die woordkeus niet bedienden, strooiden zij toch kwistig hun bedenkingen en waren zij allesbehalve mals met hun kritiek.

In *de Volkskrant* constateerde geruime tijd geleden al Arnold Koper precies hetzelfde als kort voordien Bolkestein had gedaan. In *NRC/Handelsblad* van 18 september vroeg Frank Vermeulen zich af "Hoe sociaal-democratisch is premier Wim Kok?" Jongeren van drie verschillende politieke richtingen betoogden op 25 augustus j.l. in *de Volkskrant* dat op bepaalde terreinen "de paarse vernieuwing volstrekt afwezig" was, dat met andere woorden (en voorzichtig uitgedrukt) paars niet zo paars was als het wel leek.

Met al die kritiek scheen de minister-president niet in zijn maag te zitten. Maar het werd anders toen er steeds meer kritiek kwam vanuit de partij waartoe hijzelf behoort. Noch hij, noch fractieleider Wallage bleken van kritiek uit het eigen kamp gediend te zijn. Het bijzonder kritische rapport dat geschreven werd door de directeur van de Wiardi Beckman Stichting Paul Kalma, wekte hun beider irritatie. Het zal er voor beiden niet vrolijker op zijn geworden toen partijvoorzitter Rottenberg kwam vertellen, dat sommige ministers en PvdA-Kamerleden het met Kalma eens waren.

Aan kritiek op het kabinet en zijn beleid ontbreekt het dus niet. Maar Kok deed tegenover Witteman of zijn neus bloedde. Mogen wij ons afvragen of hij zich wellicht gesterkt voelde door het lovende oordeel dat over de begroting van het nog altijd 'paars' genoemde kabinet geveld was door niet de eerste de beste Amerikaanse krant.

The Wallstreet Journal is het blad dat vergeleken kan worden met het Financiële Dagblad bij ons, de Financial Times in Engeland en soortgelijke bladen elders. Het is de stem van de beurshandelaren en de makelaars, van de aandeelhouders en de speculanten, van hen die in valuta's handelen, kortom de spreekbuis van managers en al degenen die om een of andere reden behoren tot de kringen van het 'grote geld'. Als zo'n blad - genoemd naar de smalle straat in New York waar de tempel van het Amerikaanse kapitalisme staat je een schouderklopje geeft, wie kan je dan nog wat maken? Dan kan er toch niets aan de hand zijn, wel?

Wat er aan de hand is werd bijna een halve eeuw geleden met niet mis te verstane woorden, gezegd door een mijnwerker uit Noord-Engeland. "Als iemand geprezen wordt door de klassentegenstander", zo zei hij, "dan kun je er donder op zeggen, dat hij niet de belangen van de arbeiders behartigt!". Daar hebben wij niets aan toe te voegen en daar kan de heer Kok niets tegen inbrengen.

- o -

WAT VOOR SOORT REVOLUTIONAIR?

Elders in dit nummer van Daad & Gedachte treft de lezer een boekbespreking aan, waarin op een gegeven moment sprake is van het karakter van de CPN. Daar heet het, dat deze evenals de partij welke in Rusland aan de macht was gekomen, een *Jacobijnse* partij was, in die zin, dat zij *Leninistisch* werd. Lenin karakteriseerde zichzelf en zijn partijgenoten als "met de massa verbonden Jacobijnen". Eind september verscheen in NRC-Handelsblad de recensie van het derde deel van een Lenin-biografie. In die recensie leest men: "Hij [Lenin] was een groot revolutionair, maar geen groot staatsman . . .". Wij hebben de biografie zelf nooit onder ogen gehad en weten dus niet, of deze woorden aan dat boek ontleend zijn dan wel uit de pen van de recensent komen, maar wij willen er wel een paar kanttekeningen bij maken.

Wanneer van iemand gezegd wordt, dat hij een revolutionair was of is, dan is dat naar onze mening een bijzonder vage omschrijving. Er wordt dan namelijk totaal over het hoofd gezien, dat er revolutionairen in soorten zijn. De slaaf Spartacus, die in 73 v.Chr. met zijn lotgenoten in opstand kwam tegen de Romeinen, was een volstrekt ander soort revolutionair dan bijvoorbeeld Danton of Robespierre waren, die onderling ook al sterk verschilden. Beiden streefden weer een totaal andere omwenteling na dan bijvoorbeeld Cromwell in de Engelse revolutie van 1641 of Louis Blanc in het Frankrijk van 1848. Er zijn namelijk even zovele soorten van revolutionairen als er soorten

van revoluties zijn. Dat de betrokken revolutionairen zelf over functie en betekenis van de omwenteling, waarbij zij betrokken waren, geen duidelijke notie hadden, doet hieraan in het geheel niets af.

- o -

JONGEREN VOELEN NIETS MEER VOOR DE VAKBEWEGING

Jaap de Bruijn, de voorzitter van FNV Jongeren constateert, dat zich hoe langer hoe minder jongeren aangesproken voelen door de vakbeweging. Hij wijt dat onder meer aan de veranderingen op de arbeidsmarkt en hieraan, dat, zoals hij beweert ¹, de jongeren zich op het werk liefst zo rustig mogelijk houden. Naar onze mening zijn de door De Bruijn, terecht of niet terecht, aangegeven oorzaken nauwelijks van enige betekenis. In een gesprek met *NRC/Handelsblad* is hij veel dichter bij de waarheid waar hij opmerkt, dat jongeren, die lid worden en actief zijn "meestal snel gedesillusioneerd worden door de behoudende opstelling van het gevestigde kader".

In het interview met genoemde krant betoogt De Bruijn, dat het voor jongeren in de jaren '70 een vanzelfsprekende zaak was om zich bij een vakbond aan te sluiten en dat die vanzelfsprekendheid thans volledig is verdwenen. Wat De Bruijn "een vanzelfsprekendheid" noemt spruit naar onze opvatting voort uit de vakbondstraditie en de betekenis, die de vakbondsmythe nog heel lange tijd heeft gehad. Langzamerhand, dat dateert al van voor de tweede wereldoorlog, maar daarna werd de tendens voortdurend sterker. Toen de verzorgingsstaat eenmaal zijn voltooiing had gekregen, bleef dat niet zonder invloed op de strijd van de arbeiders. Daarop werd het bij sociale conflicten steeds duidelijker, dat de vakbeweging als instituut van de burgerlijke samenleving in deze tijd alleen maar haar taak als verkoopster van de arbeidskracht kon vervullen. Voor typische arbeidersbelangen van nu kon zij krachtens haar wezen slechts in beperkte mate optreden.

De Bruijn verklaart, dat het jongerenwerk een hoge prioriteit verdient en dat de verschillende bonden zouden moeten beseffen, hoe belangrijk het is. Want, zegt hij, "het geringe animo van jongeren om lid te worden van een vakbeweging wordt steeds meer een netelig punt. Op dit moment", zo vervolgt hij, "is slechts 16 procent van de werkende jongeren tussen de 15 en 24 jaar bij een bond aangesloten". De verontrusting hierover van de vakbondsbestuurder is begrijpelijk. De samenleving vergrijst. Dat betekent, dat de vakbeweging haar achterban hoe langer hoe meer bij jongeren moet zoeken. Ouderen immers horen hoe langer hoe meer tot de categorie van werkenden.

Arbeiders - en dat betekent dus doorgaans jonge arbeiders - zien zich wanneer ze in verzet komen tegen loonsverlagingen, tegen afbraak van de arbeidsverhoudingen, hoe langer hoe meer genoodzaakt zelfstandig te strijden. Of de vakbeweging nu prioriteit hecht aan het jongerenwerk of niet, zal hieraan weinig veranderen. En dat betekent o.i., dat een speciaal op jongeren gerichte propaganda of ledenwerving van de vakbeweging, weinig succes zal hebben. De vakbeweging levert in dit opzicht een gevecht tegen windmolens.

- o -

SPONTAAN VERZET VAN INDUSTRIE- ARBEIDERS IN FARIDABAD

IN mei en juni 1994 zijn in diverse fabrieken van de industriestad Faridabad in India de arbeiders spontaan in verzet gekomen tegen maatregelen van het management die een verslechtering van de werkomstandigheden meebrachten. Verscheidene keren wisten zij door eensgezind optreden te bereiken, dat de desbetreffende maatregelen weer ongedaan werden gemaakt.

In een fabriek die spoorwegmateriaal levert gold de - door management en vakbonden overeengekomen - regel, dat arbeiders die op eigen gelegenheid of met het openbaar vervoer naar het werk komen vóór acht uur 's morgens aanwezig moeten zijn, dat wil zeggen vóór het tijdstip waarop de werknemers arriveren die met bussen van het bedrijf worden aangevoerd. Die bussen arriveren om kwart over acht. Op een gegeven moment werden de namen van hen die vóór acht uur aanwezig hadden moeten zijn maar even na achten binnenkwamen genoteerd. Dat lokte krachtig verzet uit.

Op 10 mei bleven allen die er vóór acht uur moesten zijn buiten de poort wachten. Daar stond weldra een groot aantal arbeiders die hetzij te voet of wel per fiets, per scooter of per motorfiets waren gekomen. Pas toen om kwart over acht de bussen kwamen, maakten ze aanstalten om naar binnen te gaan. Maar toen werd achter de bussen op last van de bedrijfsleiding het brede hek van de grote toegangspoort gesloten. Een klein hek bleef open, maar de bezitters van scooters en motorfietsen konden zich slechts met grote moeite daar doorheen wurmen. Voor diegenen die inmiddels al binnen waren was dat een reden om naar de fabriekspoort terug te keren, zich daar te verzamelen en te eisen dat het grote toegangshek weer open zou gaan. Gezien de situatie haastte de directie zich aan dat verlangen te voldoen. Van toen af werden er ook geen namen van 'laatkomers' meer genoteerd.

Er was bij deze zelfde fabriek meer reden voor onrust en verzet. Een deel van de arbeiders woont in dorpen op enige, soms nog tamelijk grote afstand van Faridabad. Per fiets begeven ze zich iedere morgen naar Palwal om daar de trein naar Faridabad te nemen om na een treinreis van 45 minuten zo snel mogelijk naar de fabriek te gaan. De werkdag duurt acht uur maar ze zijn in totaal wel 13 à 14 uur van huis. Bussen wilde directie voor deze categorie niet beschikbaar stellen, vanwege de vervoerskosten. Zij kwam echter deze arbeiders in zoverre iets tegemoet, dat ze een half uur later mochten beginnen. Die kleine concessie werd echter op zekere dag ingetrokken. Wie toen met de trein uit Palwal kwam en na acht uur arriveerde vond de poort gesloten.

Eveneens op 10 mei was dat voor hen die van Palwal kwamen een reden om tot actie over te gaan. Ze begaven zich niet van het station naar de fabriek, maar marcheerden gezamenlijk naar het kantoor van de vakbond, die ze voor het een en ander in gebreke stelden. De vakbondsleiders zagen de woedende menigte komen. De schrik sloeg hen om het hart. Ze sloten het kantoor en zochten een goed heenkomen. De arbeiders bleven het verlaten vakbondskantoor belegeren. De vakbond beschuldigde hen daarom van 'gangsterdom' en liet pamfletten onder de belegers verspreiden.

De volgende dag sloten zich meer arbeiders uit Palwal bij de 'belegers' aan in plaats van naar de fabriek te gaan. Toen de managers en de vakbondsbestuurders zagen dat het aantal arbeiders bij het vakbondskantoor gestaag toenam, werd meegedeeld dat, net als voorheen, de met de trein uit Palwal komende arbeiders een half uur later mochten beginnen. Daarop werd de belegering van het vakbondskantoor opgeheven.

In een andere fabriek waren de werkplaatsen vuil en vol stof en rook. Als de mid-

dagpauze aanbrak begaven de meeste arbeiders zich uitgeput naar buiten om frisse lucht te kunnen happen. Op zekere dag kwamen enkele arbeiders een paar minuten na het einde van de middagpauze weer binnen. Hun namen werden opgeschreven. De volgende dag begaven a l l e arbeiders zich bij het aanbreken van de middagpauze naar buiten en ze kwamen m e t z ' n a l l e n een paar minuten later terug dan was toegestaan. De namen van iedereen te noteren was onmogelijk en de bedrijfsleiding noteerde vervolgens niemand meer.

De directie van een bandenfabriek ontsloeg een aantal arbeiders om een hoogst onbenullige reden. Daarop besloten de overigen dat zij in geen geval zouden overwerken om te doen wat de ontslagenen zouden hebben moeten doen. De produktie werd er door ontregeld.

In een schoenfabriek wezen een paar personeelsleden een opzichter erop dat het materiaal van slechte kwaliteit was en dat dit ook een slechtere tijd van het produkt zou leiden. De opzichter deed daar niets op uit. Maar slechtere kwaliteit zou, vanwege de kwaliteitscontrole, ertoe leiden dat minder loon zou worden uitbetaald. In deze fabriek was reeds sprake van onvrede als gevolg van een toenemende werkdruk. Nu ook nog een loonaftrek vanwege slechtere kwaliteit dreigde, was de maat vol. De arbeiders legden de produktie volledig stil. Daarop bood de directie haar verontschuldiging en werd de houding van de opzichter veroordeeld.

De directie van de fabriek voor spoorwegmateriaal, waarvan hierboven al sprake was, stelde alles in het werk om geen seconde van de arbeidsdag verloren te doen gaan. De arbeiders werden voortdurend opgejaagd. Uit protest daartegen haalde op zekere dag een van de ploegen na afloop van de werktijd geen fiets of scooter meer uit het rek. Men ging niet naar huis, men bleef bij de poort staan en blokkeerde die. De nieuwe ploeg kon niet naar binnen. Meer dan een uur lang duurde die blokkade en gedurende die tijd lagen uiteraard de machines stil. Van toen af moest de vertrekkende ploeg het bedrijf door een andere poort verlaten dan die waardoor de opkomende ploeg naar binnen moest.

In een bedrijf dat gereedschap produceert bestond het kantinepersoneel uit vaste en tijdelijke krachten. Het loon van die tijdelijke krachten werd weken te laat uitbetaald. Op zekere dag weigerden de vaste krachten uit solidariteit met de overigen hun loon in ontvangst te nemen. Het loon, vonden ze, moest voor allemaal te zelfder tijd worden betaald. De directie beloofde dat het voortaan ook zou gebeuren maar er kwam weinig van die belofte terecht.

Op 13 juni werd het werk in de kantines van twee afdelingen gestaakt. Het kantinepersoneel herinnerde een personeelschef die poolshoogte kwam nemen aan de gedane belofte. Inmiddels dreigden de arbeiders dat zij de produktie zouden stilleggen als er om 9 uur geen sprake zou kunnen zijn van de gebruikelijke theepauze.

Daarop gaf de directie de stellige belofte dat eventueel achterstallig loon nog dezelfde avond zou worden uitbetaald. Het kantinepersoneel ging weer aan het werk. Het achterstallig loon ontving men aan het eind van de middag inderdaad.

In een aardewerkfabriek, waar meer dan de helft van de 12.000 arbeidskrachten vrouwen zijn, klaagde een van de arbeiders bij een vrouwelijke vakbondsgedelegeerde over de slechte smaak van de waterige thee. De vakbondsvrouw werd kwaad en diende over de klager een klacht in bij de personeelschef. Toen de desbetreffende arbeider na zijn vrije dag weer aan het werk wilde gaan, werd hij bij de fabriekspoort tegen gehouden en werd hem een ontslagbrief in de handen gestopt. Daarin stond, dat er zo'n ernstige klacht tegen hem was ingebracht, dat hij met ingang van de volgende maand

niet meer terug hoefde te komen. De collega's van zijn afdeling pikten het niet en protesteerden, niet zonder succes, gezamenlijk bij de bedrijfsleiding.

Een paar dagen later deed zich in dezelfde fabriek een ander incident voor. Een van de arbeidsters werd grof en onwettig bejegend door een van de opzichters. Haar hele afdeling schreef een brief naar de directie waarin verteld werd wat er was gebeurd. De volgende dag trok de hele afdeling naar de bedrijfsleiding en verlangde maatregelen tegen de opzichter. De bedrijfsleiding zegde onderzoek toe.

In de zopas reeds genoemde werktuigfabriek was op zekere de rook weer onverdraaglijk. De arbeiders van een der afdelingen gingen gezamenlijk naar de bedrijfsleiding. Voor het kantoor van de manager stond een veiligheidsagent op wacht. Dat was al enige tijd het geval omdat al meermalen groepen arbeiders collectief bij hem waren komen klagen en protesteren. De veiligheidsagent had opdracht de toegang aan elke groep die naar binnen wou te weigeren.

De 'schildwacht' zei tot de boze groep: "Wend je tot jullie woordvoerder. Samen naar binnen kan niet. Een van jullie mag naar binnen samen met jullie voorman." De groep hield aan, de veiligheidsagent gaf niet toe. Terwijl er nog druk geredetwist werd, ging de deur open en kwam een assistent van de manager naar buiten. Daar achter kwam de manager zelf, op het punt naar huis te gaan. Hij werd onmiddellijk omringd. Ze wilden dat hij meeging naar de afdeling, maar dat weigerde hij. Tenslotte echter zag hij zich genoodzaakt toe te geven. Er hing op de afdeling een verstikkende en onverdraaglijke rook die pijn deed aan de ogen. Die van de manager begonnen te tranen.

Nadat de groep zich samen met de manager naar een andere, rookvrije afdeling had begeven, zeiden de arbeiders dat wanneer zij tengevolge van de rook hun werk niet naar behoren zouden kunnen doen, er ook geen goed produkt zou kunnen worden afgeleverd. De manager, nog door de arbeiders omringd, gaf opdracht het werk te stoppen voor een periode van zes dagen. In die tijd zouden er verbeteringen worden aangebracht en zou er voor worden gezorgd, dat de rook werd afgezogen.

De arbeiders van de fabriek voor spoorwegmateriaal, die gedurende meer dan een maand geijverd hadden voor het behoud van zeker recht op verlof dat werd afgeschaft bij een bepaalde reorganisatie, boekten succes. Iedere dag hadden zij wederom de poort versperd en waren zij, op de hierboven al beschreven wijze, pas naar binnen gegaan toen de bussen arriveerden.

*

De gegevens betreffende al deze acties hebben wij ontleend aan aflevering 5 van de Amerikaanse publikatie *Collective Action Notes*. Daar wordt in een korte inleiding vermeld, dat ze zijn ontleend aan Indiase bronnen en dat het hier slechts gaat om het topje van de ijsberg. Dat verbaast ons niet!

Wat hier beschreven wordt is de proletarische werkelijkheid van alledag. Zij verschilt misschien in India in diverse opzichten van de werkelijkheid elders, maar in wezen gaat het hier om wat men kan noemen *de onzichtbare klassenstrijd*. En die is er overal.

Vaak hoort men, wanneer er geen spectaculaire bedrijfsbezettingen en geen duidelijk waarneembare stakingen zijn, dat er geen sprake is van klassenstrijd. Niets is minder waar. De "onzichtbare klassenstrijd" is er niet alleen overal, hij is er ook altijd als gevolg van de bestaande produktieverhoudingen, die naar men weet, verhoudingen tussen mensen zijn, tussen mensen met tegengestelde belangen.

In het algemeen komt men van “de onzichtbare klassenstrijd” maar weinig te weten. Zodra men er wel het een en ander van te weten komt, blijkt van welk een grote omvang en betekenis de dagelijkse “kleine” en geheel zelfstandige strijd van de arbeiders wel is. Om die reden hebben wij de te onzer kennis gekomen feiten hier afgedrukt. Dat alles zich ruim anderhalf jaar geleden afspeelde is geen reden om ze onvermeld te laten.

- 0 -

BOEKBESPREKING

EEN GESCHIEDENIS DIE NAUWELIJKS

EEN GESCHIEDENIS MAG HETEN

“GESCHIEDENIS van de Binnenlandse Veiligheids Dienst” luidt de titel van het tamelijk dikke, onlangs verschenen boek, dat geschreven is door Dirk Engelen¹. Inderdaad, van de BVD is daarin sprake, maar dat het om een geschiedenis, laat staan om ‘dé’ geschiedenis zou gaan, kan moeilijk worden beweerd. Dit, om meer dan één reden. Een ervan is deze, dat er heel veel *niet* in staat wat er wel in zou hebben moeten staan om het historisch beeld compleet te maken. Bovendien wordt een aantal zaken op zeer eenzijdige of wel gebrekkige wijze beschreven.

Dirk Engelen (1941), zo leert ons een kort levensbericht op de laatste pagina, studeerde geschiedenis in Utrecht en trad meteen na zijn afstuderen in 1966 in dienst van de BVD waar hij tot op heden nog altijd werkzaam is, onder meer “in een sfeer van politieke analyse”. Van enige *analyse*, hetzij politieke, hetzij sociaal-historische, vertoont dit boek echter geen spoor. Bladzijde na bladzijde krijgt men meer dan eens de indruk dat men te doen heeft met een aaneenschakeling van (incomplete) rapporten, dan wel van (onvolledige) processen-verbaal. Maar dan wel met dit verschil, dat ze allesbehalve droge kost vormen, maar integendeel vaak boeiende en spannende lectuur.

Men krijgt daardoor het gevoel dat men zich verdiept heeft in een James Bond-verhaal, maar zonder seks dan. Zoiets als “Veel liefs uit Moskou”, met dien verstande natuurlijk dat ook Engelen uit die stad niets “liefs” verwacht. Hij ziet haar - een groot deel van zijn boek beslaat de periode van de ‘Koude Oorlog’ - als de bron van ‘het kwaad’ dat in Nederland zou zijn vertegenwoordigd door wijlen de CPN.

Indien al lezend één ding duidelijk wordt dan dit, dat de BVD als belastinggeld verslindend instituut speciaal in het leven werd geroepen om vooral de CPN nauwlettend in de gaten te houden teneinde het zogenaamde ‘kwaad’ te kunnen keren. Bevangen door een soort van hysterie, zonder de wezenlijke betekenis van de CPN of haar werkelijke plaats in de samenleving te onderzoeken, had de BVD van het begin af aan een beeld van die partij dat in geen enkel opzicht overeenstemde met de werkelijkheid. Dat is iets dat uiteindelijk ook Engelen moet erkennen. Hij doet het op de manier waarop

1) D. Engelen, *Geschiedenis van de Binnenlandse Veiligheids Dienst*, Uitgave SdU, 69,50 gulden.

een politieman toegeeft, dat hij - anders dan James Bond - van het begin af aan een verkeerd, een tenslotte doodlopend spoor gevolgd heeft.

We zeiden het reeds, bij Engelen geen spoor van analyse. Het gevolg is, dat men uit wat wij zopas 'rapporten' en 'processen-verbaal' hebben genoemd, totaal niets te weten komt, noch omtrent de achtergrond van de problemen waarmee de CPN worstelde, noch omtrent haar ontwikkeling die mede daaruit kan worden verklaard.

Wat de CPN naar onze mening o.a. gekenmerkt heeft is dit, dat ze zichzelf zag als een 'Gideonsbende' van - om hier een woord van Lenin te hanteren - "met de massa verbonden Jacobijnen".

De CPN was de voortzetting van de in 1909, na het beruchte Deventer congres, van de SDAP afgescheiden kleine SDP. De geestdrift die de Russische revolutie van 1917 bij haar wekte, bracht haar er niet slechts toe haar naam in 'Communistische Partij' te wijzigen. Ze werd ook, evenals die welke in Rusland aan de macht was gekomen, een *Jacobijnse* partij in die zin, dat zij *Leninistisch* werd. Het was, wat voor 'snorkende' woorden de leiders ook gebezigd mogen hebben, volkomen dwaas om - gelijk de BVD - de gewone leden van deze partij te beschouwen als een vijfde colonne van het Rode Leger. Zij waren nauw verbonden met en behoorden veelal tot de arbeidende klasse; zij kwamen op voor sociale verbeteringen en protesteerden tegen onrecht.

Niettemin: de theoretische opvattingen van deze partij weerspiegelden maatschappelijke verhoudingen die in het vóór-revolutionaire, tsaristische Rusland bestonden, maar in West-Europa minstens al een halve eeuw en vaak al veel langer waren verdwenen. Zij zag zich als de voorhoede van de arbeidersklasse in een tijd waarin voor dergelijke voorhoeden geen taak meer was weggelegd en de arbeiders hoe langer hoe meer *zelf* op het historische toneel verschenen met eigen organisatievormen en de daarbij passende strijdmethoden. Dit levensgrote verschil tussen de opvattingen van de CPN en de werkelijkheid waarin zij opereerde vormt door de bank genomen de verklaring voor haar optreden en haar lotgevallen.

Het door Engelen geschreven boek toont - voor wie het soms nog niet wist - duidelijk aan, dat de uit de kring van politie en justitie afkomstige bureaucraten en ambtenaren van de BVD voor dit alles nooit enige belangstelling hadden. Met enig begrip of met verklaringen hielden zij zich niet bezig, ook al spraken zij in een rapport van 1947 van "de van oorsprong burgerlijk-nationale koers" van de CPN (blz. 177). Een schot in de roos, dat niet meer dan een toevalstreffer was. De "sfeer" waarin volgens het korte levensbericht de historicus Engelen zich bijna dertig jaar lang bewoog en waarvan iedere door hem geschreven bladzijde getuigt, is . . . die van een politiebureau. Geen wonder dat, daar waar hij over politieke ontwikkelingen of historische gebeurtenissen komt te spreken, bijna voortdurend de plank wordt misgeslagen.

Engelen, om een voorbeeld te noemen, ziet de Rotterdamse havenstakingen van kort na de oorlog en ook diverse andere stakingen als door de Eenheids Vak Beweging op touw gezet. De lijvige studie van Verrips over de geschiedenis van de CPN prijkt weliswaar op de literatuurlijst van Engelen, maar dat Verrips nadrukkelijk het tegendeel aantoon² is niet aan de geschiedschrijver van de BVD besteed. Hij heeft er mogelijk overheen gelezen, heeft het vermoedelijk niet in zich willen, beter misschien niet kunnen opnemen omdat het totaal niet strookt met de visie die hij zich eigen heeft gemaakt en die van hem als ambtenaar werd verwacht.

2) G. Verrips, *Dwars, duivels en dromend*, blz. 240. Zie ook *Daad & Gedachte*, mei/juni 1995, blz. 14.

Behalve dat hij niet het geringste benul ervan heeft, hoe het tot stakingen komt, is hij ook gespeend van elk inzicht in, of van enig begrip voor het reilen en zeilen van politieke of sociale organisaties. Over de *Brug-groep* die zich van de CPN afscheidde en de zogenaamde 'rol' die de BVD daarbij speelde, of liever gezegd trachtte te spelen dist Engelen indianenverhalen op die schromelijk overdreven zijn. Het laatste is onder meer een gevolg van zijn typisch ambtelijk-burgerlijke opvatting, dat men om bewegingen te manipuleren slechts personen zou hebben te beïnvloeden omdat hun wil onafhankelijk van de hun wil bepalende omstandigheden de doorslag zou geven.

Wat Engelen te vertellen heeft over de partij die zo'n veertig jaar lang het doelwit van de BVD is geweest bevat nogal wat onjuistheden, nauwelijks iets nieuws en is nauwelijks interessant, afgezien dan van enkele details. Daartoe behoort bijvoorbeeld het feit, dat de op weinig fraaie wijze verkregen ledenlijsten van de EVC, na haar opheffing werden doorspeeld naar het NVV opdat de genoemden geweigerd konden worden wanneer ze zich daarbij als lid zouden melden. Inlichting waaraan Engelen niet verzuimt toe te voegen, dat het NVV maar al te gretig van de beschikbaar gestelde lijsten gebruik maakte en soms ook over de antecedenten van aspirant-leden bij de BVD nadere informaties inwon.

Ongetwijfeld interessant is wat Engelen, zonder ook maar in de verste verte de deksel van de doofpot volledig op te lichten, meedeelt over de door de BVD toegepaste, zelfs naar burgerlijke maatstaven volstrekt onwettige, slechts als crimineel te definiëren methoden. Dat het precies dezelfde methoden zijn die even technisch geraffineerd als grof en onbeholpen door iedere geheime dienst worden toegepast - door de KGB en de Stasi zo goed als door de CIA onder Allen Dulles of diens opvolgers - maakt ze natuurlijk in geen enkel opzicht minder crimineel.

Het is waar dat Engelen ronduit toegeeft dat deze methoden hoogst onwettig zijn en niet door de beugel kunnen. Maar de vlakke toon waarop dat geschiedt verschilt nogal van de soms triomfantelijke toon waarmee hij tevoren bladzijden lang van die methoden heeft gerept. Dat ofschoon ze vaak weinig of niets opleverden wat voor de dienst bruikbaar of van belang was. Men ontkomt niet aan de indruk, dat men dan dus te doen heeft met een verplicht staaltje van ambtelijke schijnheiligheid.

De BVD heeft jarenlang met uit onfrisse spionage-activiteiten verkregen, soms op verzoek, soms volijverig op eigen initiatief verstrekte gegevens omtrent antecedenten, zeer velen brodeloos gemaakt en even zovele levens verwoest. In het 'historisch' verslag van Engelen spelen de slachtoffers geen grotere rol dan de slachtoffers van een huisuitzetting in de declaratie van de deurwaarder. Het is dit, alsmede zijn nauwkeurige beschrijving van de gevolgde methoden, op grond waarvan in de dagbladen sommige recensenten het boek dat een dissertatie was waarop hij de 18e september j.l. promoveerde, "een onthutsend boek" hebben genoemd.

Wij onderschrijven dat oordeel, ook al zijn wij niet verbaasd omdat zowel het een als het ander van een functionaris van de BVD te verwachten viel. Hier wreekt zich, dat men de geschiedenis van deze dienst door zo iemand en niet door een *onafhankelijk* historicus heeft laten samenstellen.

Het boek van Engelen bevat talrijke noten waarmee naar de bronnen wordt verwezen. Ze staan op maar liefst 51 pagina's maar de geïnteresseerde heeft daar in het merendeel der gevallen praktisch niets aan omdat de verwijzingen bestaan uit codeletters met behulp waarvan - niettegenstaande de Wet op de Openbaarheid - de bijna nooit en bepaald niet volledig toegankelijke dossiers van de BVD worden aangeduid.

Overigens: wie zich daarover opwindt moet bedenken, dat in een klassenmaatschap-

pij, waarin uiteraard welke inlichtingendienst ook de functie heeft over de gevestigde orde te waken en voor de handhaving daarvan moet zorgen, nooit echte opening van zaken kan worden gegeven. Omdat zo'n dienst staatsgeheimen moet bewaren? Mis! Omdat hij de positie van de heersende klasse veilig moet stellen. Over de methoden waarmee dat gebeurt maakt de heersende klasse zich minder zorgen dan het af en toe lijkt. Zolang zij maar onbelemmerd heersen kan.

(C.B.)

- o -

EEN KRITISCH OORDEEL OVER ROSA LUXEMBURG

DE in 1870 geboren, in 1919 vermoorde socialiste Rosa Luxemburg heeft zo lang zij leefde de maatschappelijke en politieke ontwikkelingen van haar dagen zeer aandachtig gevolgd. Zij had, anders dan velen van haar tijdgenoten, een scherp oog voor het praktisch handelen van de onderdrukte klasse, voor de wijze waarop de arbeiders dagelijks strijd voeren. Zolang zij, wat toentertijd nog min of meer voor de hand lag, in de sociaal-democratie haar politiek tehuis vond, behoorde zij in de arbeidersbeweging tot wat 'de linkervleugel' heet. In vele artikelen, boeken en brochures keerde zij zich krachtig tegen die stromingen in de beweging die naar niet meer streefden dan een *hervorming* van de kapitalistische samenleving. Wat zij niet moe werd te analyseren, dat waren de aan deze maatschappij eigen tegenstellingen, die vroeg of laat de revolutionaire omwenteling ervan onvermijdelijk maakten.

Opstellen waarin zij de betekenis van grote sociale conflicten schetste, bijvoorbeeld die welke handelden over stakingen in België of het artikel waarin zij betoogde, dat "ach-ter iedere staking het veelkoppige monster van de revolutie loert", waren van meer dan actuele betekenis. Datzelfde geldt voor haar brochure *Massstaking, partij en vakbonden*, een tekst waarin heet van de naald belangrijke ervaringen van de Russische revolutie van 1905 worden behandeld.

Op tal van congressen, zowel die van de Duitse SPD als die van de Tweede Internationale, bestreed zij het reformisme. Maar bij dat alles was en bleef zij vanzelfsprekend een kind van haar tijd. Wat latere generaties konden zien - namelijk dat de sociaal-democratie altijd slechts *s c h i j n b a a r* een socialistische beweging was - dat was haar niet voorbehouden. Haar onafgebroken en met bewonderenswaardige moed gevoerde strijd tegen de partij- en vakbewegingsbureaucratie was erop gericht de gematigde en ook door haar wel als 'burgerlijk' herkende koers van deze officiële organisaties te wijzigen.

Terugkijkend naar het verleden schreef de Duitse socialist Otto Rühle vele jaren later, nadat hij had ingezien dat de sociaal-democratie *in wezen* een burgerlijke hervormingsbeweging was, dat men "van een muildier geen leeuw kan maken" ¹. Dezelfde tekst waarin deze woorden te vinden zijn bevat, naast de volle waardering voor haar persoon, een kritisch oordeel over Rosa Luxemburg. Het is een oordeel waarop naar

1) Otto Rühle, *Schriften*, blz. 13.

onze mening weinig valt af te dingen; het is bovendien een oordeel dat v e r k l a a r t waarom zij gehandeld heeft gelijk zij deed en waarom zij welbeschouwd ook niet anders handelen kon.

Een aantal dingen hebben Otto Rühle en Rosa Luxemburg ontegenzeggelijk met elkaar gemeen. Beiden hadden zeer terecht weinig goede woorden voor de opvattingen van Lenin omtrent de taak van de bolsjewistische partij en de wijze waarop deze georganiseerd moest zijn. Rosa Luxemburg vreesde al heel vroeg - in het begin van deze eeuw namelijk - dat wat Lenin wilde, tot niets anders zou leiden dan tot een dictatuur van zijn partij over de arbeiders. Rühle, die in het begin van de jaren '20 tot het inzicht was gekomen dat de proletarische revolutie geen partijzaak is, kon zich na de oktober-revolutie van 1917 over het bolsjewisme nog veel kritischer uitlaten dan zij. Zijn kritisch oordeel over Rosa Luxemburg heeft niets met haar kijk op het bolsjewisme of met haar kijk op de Russische revolutie te maken, alles daarentegen met haar kortstondig optreden in de Duitse revolutie tussen november 1918 en het tijdstip van haar dood.

Natuurlijk moet rekening worden gehouden met het feit, dat het hierbij gaat om een wel uiterst korte periode van nauwelijks twee maanden. Dat doet Rühle ook. Zo goed als iedereen beseft ook hij, dat men niet kan weten wat Rosa Luxemburg zou hebben gezegd en gedaan indien zij langer zou hebben geleefd. Niettemin maakt Rühle - *achteraf* - duidelijk, dat de woorden en daden van Rosa Luxemburg in die eerste woelige weken van de Duitse revolutie in belangrijke mate bepaald zijn door haar langdurig verblijf in de sociaal-democratie, dat kennelijk en zonder dat men er zich rekenschap van gaf, zijn sporen ook naliet in de 'linkervleugel'.

Rosa Luxemburg, zo zet Rühle in genoemd geschrift uiteen, "doorzag volledig het in de grond van de zaak conservatieve, bureaucratische en versteende karakter van de Duitse partij [de SDP] . . . Zij [Rosa L.] vocht . . . ononderbroken . . . tegen de partijleiding, tegen een deel van de partijpers en de steeds meer verwaterende tactiek van haar parlamentsfractie. Van 1910 af streed zij tegen de bureaucratisch-doktrinaire stroming rond Kautsky . . . Hoe moedig haar aanval op het partijapparaat ook was, zij miste de kracht om tot het eind te gaan. Zij was bang om het tot een breuk van de partij te laten komen en een zelfstandige beweging links van de officiële partij te doen ontstaan. Want zij was zelf in merg en been een partijmens en in strijd met de partijdiscipline handelen, dat leek haar een doodzonde . . ."

In aansluiting hierop - dat alles ter inleiding van de kwestie waarom het hem in hoofdzaak te doen is - schrijft Rühle: "Noch op het eind van de wereldoorlog [die van 1914-18 uiteraard], toen zij uiteindelijk volledig met de SDP gebroken had en bezig was het voorlopige program van de *Spartakusbund* te schrijven reikten haar gedachten niet verder, dan dat er een nieuwe partij moest worden opgericht. Aan arbeidersraden dacht zij nog helemaal niet. Het vereiste heel veel discussie en sterke druk² om haar te bewegen in het door haar te schrijven program alleen maar de woorden te plaatsen, dat nieuwe partij "geen partij in de traditionele zin" zou wezen."

Even verder betoogt Rühle: ". . . Zou Rosa Luxemburg het konkrete voorstel hebben gedaan om de partij niet langer als de organisatievorm te beschouwen, dan zou er een einde zijn gekomen aan de heersende verwarringen. Helaas deed zij een dergelijk voorstel niet. En dat kwam misschien niet eens, omdat de radengedachte haar niet ver-

2) Rühle sprak uit ervaring. Hij woonde in de stormachtige weken na de 9e november 1918 de discussie waarvan hij hier melding maakt, persoonlijk bij.

trouwd genoeg was, maar vooral doordat zij als partijmens ervoor terugschrok om principieel met het vroegere systeem te breken, wat ook een breuk zou hebben betekend met haar eigen politiek verleden. Zij was te veel een kind van de voorafgaande periode. Niets toont duidelijker aan dat zij dat was dan haar persoonlijke houding eind 1918-begin 1919.”

Zij stond, zo vervolgt Rühle, “tamelijk radeloos, inconsequent en dadenloos tegenover de opkomende radenbeweging. In het oprichtingscongres van de Duitse ‘communistische’ partij bediende zij zich van parolen die haaks stonden op de standpunten van de Duitse radenbeweging en op het radensysteem . . .”

“Rosa Luxemburg”, aldus Rühle, “is met haar politieke strategie en haar tactiek in de Duitse revolutie tekort geschoten . . . doordat zij niet in staat was de organisatievorm te verdedigen die de Duitse arbeidersklasse in de revolutionaire strijd ontwikkeld had . . . Haar optreden bleef ver achter bij wat de revolutie eiste en als zodanig was het een fiasco.”

Wat Rühle hier opmerkt wordt geheel en al bevestigd als men let op het standpunt dat Rosa Luxemburg heeft ingenomen bij de oprichting van de KPD op 30 december 1918. Daar kwam de vraag aan de orde of men moest deelnemen aan de verkiezingen voor een Nationale Vergadering die het komende jaar in de piepjonge Duitse republiek zouden worden gehouden. Rosa Luxemburg sprak zich - evenals Karl Liebknecht trouwens - voor deelneming aan die verkiezingen uit. Zij kante zich tegen wat zij “een te gemakkelijk gehanteerd radicalisme” noemde. Rühle, een van de afgevaardigden, was er tegen ³.

Rühle zei: “Het is vanzelfsprekend dat er met de vorming van een Nationale Vergadering een begin wordt gemaakt met de grote wurging van de [bij het begin van de Duitse revolutie gevormd] arbeiders- en soldatenraden . . . het parlementarisme is niet meer ons strijdmiddel . . . De nationale Vergadering is het orgaan van de bourgeoisie . . .”

Rosa Luxemburg meende, dat van “de tribune van het parlement en van de verkiezingsvergaderingen gebruik moest worden gemaakt”. Het is deze opvatting o.a. die Rühle later heeft gekarakteriseerd als een typisch restant van de partijtraditie. Ook hierop doelde hij met zijn opmerking, dat Rosa Luxemburg de betekenis van de radenbeweging en de gevormde raden niet begrepen heeft.

De afgevaardigden naar het KPD-congres dachten anders dan zij. Wat Rosa Luxemburg en Liebknecht wilden werd door hen verworpen. Een motie van Rühle waarmee deelneming aan de verkiezingen werd afgewezen werd aangenomen met 62 tegen 23 stemmen.

Arthur Rosenberg heeft in zijn *Geschichte der deutschen Republik* het standpunt van de afgevaardigden “fanatiek utopisch” genoemd. De historie heeft wel bewezen dat, zo men al van ‘utopie’ wil praten, dat woord eerder van toepassing is op de illusie dat men in het parlement van de bourgeoisie de belangen van de arbeiders nog zou kunnen behartigen. Het verloop van de geschiedenis heeft ook getoond, dat Rühle groot gelijk had toen hij voorspelde, dat de vorming van een Nationale Vergadering het einde van de raden in zou luiden.

Het harde oordeel van Rühle over de houding van Rosa Luxemburg tijdens de eerste

3) De volledige tekst van beider toespraken is te vinden in het protocol van de partijdag. De Duitse tekst werd in 1972 (opnieuw) uitgegeven in de toenmalige DDR. Aldaar te vinden op respectievelijk blz. 122/123 en blz. 124 t/m 128.

maanden van de Duitse revolutie doet - hij heeft het zelf ook gezegd - doet natuurlijk niets af aan het feit, dat zij voordien bij herhaling blijk heeft gegeven van een helder inzicht in de problemen van de klassenstrijd, een inzicht dat ver uitstak boven de povere standpunten van niet weinig sociaal-democraten. Toen zich, in een andere tijd dan die waarin voornamelijk haar werkzaamheid viel, nieuwe vormen van klassenstrijd voordeden, stond zij daar - om hier het woord van Rühle te herhalen - min of meer hulpeloos tegenover.

- o -

JIANG WIL IETS BEHOUDEN DAT ER NOOIT IS GEWEEST

PRESIDENT Jiang Zemin van de Chinese Volksrepubliek heeft eind september in een zitting van het centrale partijcomité een rede gehouden, waarin hij pleitte voor het behoud van het socialisme. Alsof er in het staatskapitalistische China ooit sprake van socialisme is geweest.

“Elke maatregel die de dominante positie van de staatssector [van de produktie] zal aantasten of ondermijnen zal het einde van het socialisme betekenen”, zei hij. Dit komt er in werkelijkheid op neer dat hij een lans brak voor het staatskapitalisme zoals zich dat de afgelopen halve eeuw in China heeft ontwikkeld. Het lijkt er op, dat hij afstand neemt van het beleid van Deng Xiaoping, dat op een meer westerse vorm van kapitalisme was (en nog steeds is) gericht en dat Deng als de exponent van de inmiddels steeds krachtiger wordende nieuwe managersklasse toonde.

Maar afstand nemen doet Jiang alleen in woorden. Van werkelijk afstand nemen is geen sprake omdat de onder Deng tot stand gekomen economische hervormingen niet kunnen worden teruggedraaid. Ze zijn onomkeerbaar en Jiang weet dat. Vandaar dat hij in dezelfde toespraak waarin hij op het behoud van het zogenaamde socialisme aandrong ook zei, dat hij een beleid wenste in overeenstemming met “Deng Xiaopings theorie van socialisme met Chinese karakters”, zoals in de bloemrijke Chinese taal heet.

Jiang zei er natuurlijk niet bij dat deze theorie van Deng met socialisme geen sikkepit te maken heeft.

- o -